

Rozhovor

**S KAŽDOU NOVOU GENERACÍ MÉDIÍ
SE MUSÍ ŘEŠIT OTÁZKA JEJICH
ARCHIVACE**

Rozhovor s Jeanem-Michelem Rodesem

Luděk Janda

Jean-Michel Rodes (54 let) je vedoucím Oddělení projektů a metod Národního institutu audiovizu (Institut national de l'audiovisuel, INA). Zároveň je ředitelem Francouzské Inatéky (Inathèque de France), která je odpovědná za povinný depozit rozhlasu a televize. Vystudoval historii, v roce 1980 získal doktorát. Ještě téhož roku nastoupil do INA, kde se rychle specializoval na projekty spojené s digitalizací. V současnosti připravuje rozšíření povinného depozitu o internetové stránky.

* * *

Pane řediteli, odkdy stojíte v čele Inatéky?

Inatéku řídím od března 1999. Předtím jsem dělal náměstka Francisi Denelovi, mému předchůdci, se kterým jsme Inatéku zakládali.

S jakou vizí uchování audiovizuálního bohatství jste ji zakládali?

Myšlenka na povinný depozit rozhlasu a televize ve Francii začala nabývat konkrétní podobu na přelomu let osmdesátých a devadesátých, a to v zásadě ze dvou důvodů.

Za prvé od poloviny let osmdesátých začaly vznikat soukromé televize. V roce 1987 byl privatizován nejdůležitější francouzský televizní kanál TF1. Systém konzervace audiovizu ve Francii, kdy INA archivovala programy veřejnoprávních stanic, měl tedy vážné trhliny, protože více než polovina televizního vysílání už nebyla uchovávána. Navíc rozdíl mezi vysílacími a produkčními společnostmi se stále prohluboval, což problém depozitu komplikovalo i pro veřejné stanice.

Za druhé prezident François Mitterand rozjel projekt vytvoření budoucí Francouzské národní knihovny. Mělo jít o knihovnu, kde by bylo vše, a to nakonec vedlo k úplnému přepsání zákona o povinném depozitu, k obnově konzervačních nástrojů a zvýšení rozpočtu, který dovoľoval povinný depozit audiovizu uskutečnit.

Jakou roli při definování cílů Inatéky hráli vědci? Měli vliv na vytvoření metod indexování, dokumentování a vytvoření databází?

Role vědců byla prvořadá. Především se zasadili o to, aby vůbec povinný depozit existoval. Rozhodující úlohu přitom sehrál Jean-Noël Jeanneney, historik médií a tehdejší ministr. Ostatně právě díky petici, kterou podepsali velcí francouzští intelektuálové v deníku *Le Monde* (Jacques Derrida, Pierre Bourdieu, Régis Debray a další), získala nakonec Inatéka rozpočet potřebný k uskutečňování svého poslání.

Zároveň se při Inatéce vytvořily „Ateliéry metodologického výzkumu“, ve kterých se scházeli vědci, archiváři, dokumentátoři a profesionálové médií, aby vytvořili pracovní metody, určili způsoby indexování, stanovili, jakým způsobem budou zpřístupněny audiovizuální dokumenty... Tyto ateliéry existují doposud a díky nim se daří uspokojivě řešit vztahy mezi Inátkou a jejími návštěvníky.

Podporujete výzkum ve svých fondech?

Naší zásadní náplní je archivace a zpřístupňování dokumentů. Paralelně s tím ale chceme, aby Inatéka byla myšlenkovým hybatelem v oblasti médií. Snažíme se proto organizovat řadu akcí, setkání, kolokvií, například organizujeme takzvané „Pondělky INA“, což jsou večery, které se konají v auditoriu Francouzské národní knihovny. Obvykle se jich účastní sto až tři sta osob. Každoročně pořádáme kolokvium na Sorbonně, při posledním jsme si připomněli práci Michela Foucaulta. Dále máme za sebou deset ročních seancí „Ikonského kolegia“ (Collège Iconique), což je setkání asi padesáti osob, které během jednoho večera diskutují o problematice obrazu.

A nakonec také máme publikační činnost, vydáváme tři knižní kolekce a časopis *Médiamorphoses*.

Jako přímý svědek jste mohl sledovat rostoucí digitalizaci v oblasti audiovize. Jaký měla digitalizace dopad na práci Inatéky?

Dopad digitalizace byl a stále je ohromný. Díky digitalizaci se znásobil počet stanic, které jsou šířeny satelitem nebo dnes prostřednictvím digitální televize TNT (pozemní digitální televize, Télévision Numérique Terrestre). Zatímco dříve jsme měli na starosti sběr jen šesti televizních kanálů, nyní je jich pětáctýřicet.

Nejdříve jsme povinný depozit uskutečňovali analogově, což spočívalo v tom, že vysílací společnosti předávaly INA kazety Beta SP. Na každé kazetě byl nahrán jeden pořad. S nástupem digitálu jsme přešli na přímý záznam vysílání (zaznamenáváme signál optickým vláknem v našich prostorách přímo z vysílacího střediska společností nebo nahráváme signály ze satelitů), vše je zaznamenáváno 24 hodin denně a konzervováno na kazetě (1 kazeta na kanál a den). Paralelně s tím jsou nahrávány DVD-R v zkomprimované kvalitě pro potřeby konzultace.

Digitální technika rovněž dovolila přeměnu způsobu práce dokumentátorů a možnosti studia na serverech pro vědce, či dokonce v některých případech po internetu (tento přístup je ale vyhrazen kvůli právům jen profesionálům).

Digitalizace vede také k dominantnímu postavení audiovizuální kultury v rámci různých médií. Nezesílila tím pozice Inatéky vůči ostatním orgánům, které vykonávají povinný depozit (Francouzská národní knihovna, Národní centrum kinematografie)?

Právě připravujeme povinný depozit internetu (chceme konzervovat francouzské webové stránky) a zákon, který by to umožnil, by měl přijít před Národní shromáždění počátkem června 2005. O tento povinný depozit se podělí INA právě s Francouzskou národní knihovnou. Je jisté, že digitální revoluce, kterou jsme prošli, a nástup nových médií ovlivnily naši instituci více než ty ostatní. Na druhou stranu jsme se přesvědčili, že uchování digitální kultury je uskutečnitelné. Nicméně lze říci, že Inatéka se velmi dynamicky rozvíjí, což souvisí s výsostným postavením audiovizuálních médií ve společnosti, které se začíná projevovat i uznáním této oblasti vysokými školami.

Jaký má smysl archivovat stejný audiovizuální dokument nejprve v rámci povinného depozitu na filmovém pásu v Národním centru kinematografie, poté na VHS nebo DVD v archívech Francouzské národní knihovny a nakonec ve formě záznamu televizního vysílání ve fondech Inatéky?

V naplňování povinného depozitu skutečně existují oblasti, kde se překrývá naše činnost s Francouzskou národní knihovnou (která sbírá vše, co vyšlo na CD nebo DVD) a s Národním centrem kinematografie (to sbírá vše, co je distribuováno do kinosálů). Jenomže INA má na starosti sběr pořadů šířených rozhlasem a televizí a z tohoto pohledu jsou zmíněné oblasti okrajové. Jedná se o několik stovek hodin z 300 000 hodin televizního vysílání, které každoročně zaznamenáme.

Nekonkuruje přece jen Inatéka práci Národního centra kinematografie? Obě organizace sbírají tytéž filmy v rámci téhož povinného depozitu... Až Národní filmové centrum přistoupí k digitalizaci svého archivu, budou archivy obou organizací propojitelné.

Ve vztahu k Národnímu centru kinematografie existují dvě oblasti, kde se naše činnost propojuje. Předně je to v oblasti krátkometrážních filmů. Národní filmové centrum jich sbírá několik stovek ročně, Inatéka jich sbírá několik tisícovek, protože krátké filmy jsou dnes šířeny spíše televizí než v kinosálech. Pokud jde o oblast celovečerních filmů, tam sbírá Národní centrum kinematografie kolem tří set převážně francouzských filmů ročně. Inatéka zaznamenává ty, které jsou vysílány televizí, ať jsou to staré verze nebo příležitostně restaurované kopie, zahraniční nebo francouzské filmy. V Inatéce lze tedy studovat více než 20 000 celovečerních filmů.

Naše práce se ve skutečnosti nedubluje, protože Národní centrum kinematografie uchovává kopie francouzského filmu vždy na filmovém pásu. Díky tomu lze film promítat v sále, zatímco kvalita záznamu v Inatéce by na to nestačila. Na druhou stranu naše archivy zpřístupňují ke studiu filmy určené pro kina, ke kterým mají vědci v současnosti velmi omezený přístup na rozdíl třeba od knih a televizního vysílání.

Lze v Národním centru kinematografie studovat filmové archivy, stejně jak je tomu v Inatée?

Národní centrum kinematografie by mělo do konce roku 2005 zpřístupnit několik konzultačních míst v budově Francouzské národní knihovny. Měly by být, tuším, čtyři, ale mělo by se jednat pouze o staré archivy.

Vaše archivy jsou převážně digitální. Přistupujete ke zpětné digitalizaci starších fondů?

INA má rozpracované velké plány na záchranu a digitalizaci starých fondů. Je to hlavní a nejnákladnější projekt INA pro desetiletí 2000–2010. Inatée využije tohoto projektu, aby ještě více zpřístupnila staré fondy, ale projekt sám není veden Inatékou, nýbrž jiným oddělením INA, Oddělením archivů, které má na starosti údržbu starých fondů.

Mluví se o nízké životnosti digitálních nosičů. Jaké konkrétní nosiče používáte a jakými metodami zajišťujete jejich životnost?

Používáme CD-WORM, DVD-R a kazety S-DLT. V současnosti vedeme rozsáhlý průzkum stavu konzervace na CD-WORM společně s Ministerstvem průmyslu a Státní zkušební laboratoří (Laboratoire National d'Essai). Už jedenáct let máme velmi rozsáhlý archiv CD-WORM (150 000) ve velmi homogenních podmínkách zápisu a skladování. Právě na tyto nosiče nahráváme rozhlas (17 rozhlasových stanic). Rozsáhlá studie ještě neskončila, ale první výsledky jsou velmi povzbudivé, stav nosičů vypálených v roce 1994 se zdá statisticky stejný jako u nosičů z roku 2004. Vypadá to tedy, že se čas dosud na těchto nosičích nepodepsal. Pokud jde o DVD-R, s těmi jsme začali poměrně pozdě (2001), abychom je mohli studovat, ale přistoupíme k tomu hned po průzkumu CD. Přestože se životnost optických nosičů odhaduje na šest až sedm let, je skutečným problémem spíše nízká životnost strojů a formátů.

Jaké formáty používáte pro konzervaci a konzultaci rozhlasu a televize?

Pro televizi máme dva formáty. Pro konzervaci televizního vysílání používáme Mpeg 2 na 8 mbits/s, pro konzultaci je to Mpeg 1 na 1,2 mbits/s. U rozhlasu používáme Mpeg 1 layer 2 (norma Musicam) zkomprimovaný na 96 kbits/s pro mono a 192 kbits/s pro stereofonní vysílání.

Sledujete vývoje digitálních formátů? Dokážete si představit, že změníte formát i za cenu toho, že se starší archiv stane nečitelným?

Pokud jde o běžný sběr, tak pravděpodobně přejdeme na Mpeg 4 s různou frekvencí pro konzultaci a pro konzervaci. Naopak je nepravděpodobné, že bychom na tento formát přenášeli celý archiv, nemělo by to smysl, když disponujeme kodeky, které dokáží přečíst formáty Mpeg 2 a Mpeg 1, navíc by tím nahrávky jen utrpěly. Jedinou výhodou by bylo, že bychom ušetřili prostor archivu nebo zrychlili přenos po síti, ale prostor už pro nás nepředstavuje skutečný problém a pokud jde o síť, tam se problém rychlosti řeší podle konkrétního využití.

V březnu 2005 bylo ve Francii spuštěno digitální vysílání TNT, které s sebou přináší větší množství specializovaných programů. Zaznamenáváte také digitální kanály nepřetržitě?

Výběr programů už vůbec neprovádíme. V současnosti je selekce dražší než vše zaznamenat. Výběr provádíme až na úrovni dokumentační indexace: ne všechno je detailně indexováno. V tomto ohledu je nabídka digitálních kanálů ještě velmi chudá. Zatím vysílají hlavně starší pořady, protože mají omezený rozpočet.

Záznam a dokumentace 540 000 hodin musí stát víc než sběr tří stovek filmů ročně v Národním centru kinematografie. Máte srovnání rozpočtů jednotlivých organizací, které se starají o povinný depozit?

Nemám srovnání s Národním centrem kinematografie. Ale je pravda, že tam se poslední dobou zaměřují spíš na restauraci starých fondů než na vykonávání povinného depozitu. Pokud jde o Francouzskou národní knihovnu, tak náklady jejího Audiovizuálního oddělení lehce převyšují náklady Inatéky.

Jedinečnost Inatéky vidím v zpřístupňování archivů a dostupnosti údajů o nich ve velmi bohaté databázi. Můžete přiblížit, jakým procesem probíhá indexování audiovizuálních dokumentů a jak velká skupina se o tuto činnost stará?

Indexování je nejdůležitější náplní práce v Inatéce. Stará se o ně pětadvacet „programových dopisovatelů“, kteří provádějí katalogizaci programů (záznam objektivních údajů, jako jsou název, autor, datum vysílání, délka, producent...), a padesát dokumentátorů, kteří indexují obsah programů, tedy vytvářejí résumé a přidávají klíčová slova. Vzhledem k tomu, že se jedná o velkou skupinu lidí, je důležité neustále jejich práci koordinovat a uvádět do souladu. Proto pořádáme pracovní schůze, kde probíráme indexaci, vytváření indexačních tabulek a podobně. Navíc se ještě musíme starat o zpracování velkého počtu písemných materiálů, které k nám přicházejí a které umožňují doplnění obrazu o samotném vysílání a jeho interpretaci.

Snažíte se také poskytovat vzdělání v oboru dokumentační práce?

Oddělení profesního vzdělávání INA poskytuje ve spolupráci s CNAM/INTD (Národní centrum umění a řemesel / Národní institut dokumentačních technik – Centre national des Arts et Métiers / Institut national des techniques documentaires) bakalářské vzdělání v oboru audiovizuálního dokumentátora.

Právě připravujete povinný depozit internetu, který by měl zajistit archivaci francouzských internetových stránek. Proč chcete rozšířit zákon tímto směrem?

S každou novou generací médií se musí řešit otázka jejich archivace a vytvoření odpovídajícího archivního systému. Nebyl tedy důvod, proč se nepokusit o uchování internetu, který se stále více stává místem, kde se shromažďují poznatky a nové umělecké

výtvoř, je to zrcadlo společnosti v dosud nevídaném měřítku. Ostatně internet a v každém případě způsoby digitálního šíření po síti stále více nahrazují a budou nahrazovat dosavadní způsoby šíření informací. Z těchto důvodů se zdálo legitimní ptát se po možnostech archivace internetu. Jinak by vznikla obrovská díra v paměti. Člověk budoucnosti by měl o naší současnosti zkreslenou představu, kdyby se vymazala tato veledůležitá forma komunikace a šíření informací.

Nyní už je o povinném depozitu internetu prakticky rozhodnuto a příprava zákona nakonec proběhla mnohem rychleji než u jiných médií (kniha, rozhlas, televize, film...).

Povinný depozit internetu je připravován ve spolupráci s Francouzskou národní knihovnou. Inatéka by měla mít na starosti archivaci internetových rádií a kamer. Jaké nástroje použijete pro záznam audiovizuálních informací?

INA bude mít skutečně na starosti stránku audiovizuální komunikace na webu, tedy všechny stránky s audiovizuálními médii. Tyto stránky budou sbírány automaticky na úrovni jejich webového rozhraní, ať už jsou stránky statické, nebo dynamické. Existují dva způsoby šíření audiovizuálních informací po internetu: Buď se jedná o samostatné soubory, které lze stahovat. Zde není rozdíl s jinými druhy souborů jako např. PDF. Nebo se jedná o plynulý proud vysílání (*streaming*), jehož záznam je obdobný jako třeba u televizního nebo rozhlasového vysílání.

Poznámka o autorovi:

Mgr. Luděk Janda (1975) je interním doktorandem Ústavu filmu a audiovizuální kultury FF MU v Brně. Specializuje se na digitální média. Člen komise Dětských literatur Univerzitní agentury Frankofonie.

(Adresa: Majorova 1709, 666 01 Tišnov; ludek.janda@gmx.net)